

Bijlage 1 - Programma van Eisen

Nr.	Algemeen
1.	De organisatie handelt volgens de AVG wet- en regelgeving en overige relevante wet- en regelgeving op het gebied van privacy en informatiebeveiliging.
2.	Opdrachtnemer stelt één contactpersoon aan voor de uitvoering van de opdracht.
3.	Alle in het kader van de opdracht verzamelde, ontwikkelde of bewerkte gegevens, analyses, kaarten, GIS-bestanden en overige bronbestanden worden eigendom van gemeente Het Hogeland.
4.	Opdrachtnemer werkt waar mogelijk binnen de door de opdrachtgever beschikbaar gestelde systemen en werkprocessen. Nadere afspraken hierover worden na gunning gemaakt

Nr.	Omgevingsvisie
1.	De visie voldoet aan artikel 3.2 en artikel 3.3 van de Omgevingswet.
2.	De visie draagt bij aan de maatschappelijke doelen van de Omgevingswet, zoals beschreven in artikel 1.3 Ow.
3.	De visie is integraal, waarbij samenhang wordt aangebracht tussen de verschillende opgaven, trends en ontwikkelingen die de fysieke leefomgeving in de gemeente raken.
4.	De omgevingsvisie maakt inzichtelijk welke strategische keuzes de gemeente maakt ten aanzien van de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving en welke afwegingen daaraan ten grondslag liggen. Conflicterende belangen, opgaven en ruimtelijke claims worden expliciet benoemd en gewogen.
5.	De visie maakt inzichtelijk hoe ontwikkelingen bijdragen aan een gezonde, aantrekkelijke en toekomstbestendige leefomgeving en aan de brede welvaart van inwoners.
6.	De visie besteedt in ieder geval aandacht aan: • Omgevingskwaliteit • Woningbouw en leefbaarheid • Economische ontwikkeling • Landbouwtransitie • Mobiliteit • Energietransitie • Klimaatadaptatie en -mitigatie • Water en bodem sturend • Natuur en biodiversiteit • Landschap (inclusief donkerte) • Gezondheid • Brede welvaart • Cultureel erfgoed • Werelderfgoed Waddenzee • De ontwikkeling van de Eemshaven en Oostpolder en de ruimtelijke doorwerking daarvan
7.	De omgevingsvisie bouwt voort op de analyses en onderzoeken uit het plan-MER, de foto van de leefomgeving en andere relevante onderzoeken. De visie bevat een beknopte beschrijving van de belangrijkste opgaven en ontwikkelingen voor zover deze nodig zijn om de gemaakte keuzes te begrijpen. De nadruk ligt op de vertaling van deze inzichten

	naar strategische keuzes en een samenhangende koers voor de fysieke leefomgeving. Waar nodig wordt verwezen naar de onderliggende onderzoeken en analyses.
8.	De visie bevat een beschrijving van de identiteit en de (onderscheidende) kernkwaliteiten van Het Hogeland (het verhaal van Het Hogeland), die dienen als fundament voor de strategische keuzes in de visie.
9.	De gemeente wil na vaststelling van de omgevingsvisie slagvaardig gaan werken met de beleidscyclus. Dat houdt in dat we naast de omgevingsvisie en het omgevingsplan meer gaan werken met vrijwillige omgevingsprogramma's. Wij voorzien dan ook dat de omgevingsvisie een aantal strategische programmalijnen bevat die richting geeft aan de uitwerking in omgevingsprogramma's zoals bedoeld in artikel 3.2 Omgevingswet. Gedurende het planproces wordt bepaald óf en welke programmalijnen wenselijk zijn voor het te voeren ruimtelijk beleid.
10.	De omgevingsvisie bevat een sturingsfilosofie die richting geeft aan de wijze waarop de gemeente haar ambities voor de fysieke leefomgeving wil realiseren. De sturingsfilosofie maakt inzichtelijk welke rol de gemeente per opgave wil vervullen en welke vormen van sturing daarbij passend zijn. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen rollen als reguleren, faciliteren, stimuleren, verbinden en zelf realiseren. De sturingsfilosofie beschrijft ook hoe de gemeente samenwerkt met inwoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties, medeoverheden en andere partners. Daarbij wordt inzichtelijk gemaakt op welke onderwerpen de gemeente een actieve of initiërende rol vervult en waar ruimte wordt geboden aan initiatieven van anderen. De sturingsfilosofie vormt het handelingsperspectief voor de uitvoering van de omgevingsvisie. Daarbij maakt de visie inzichtelijk welke strategische keuzes direct richtinggevend zijn en welke opgaven een nadere uitwerking vragen in omgevingsprogramma's, programma's in de context van programmatisch werken, projecten of het omgevingsplan.
11.	De visie bevat een samenhangend doelen- en beoordelingskader dat richting geeft aan de uitvoering, periodieke evaluatie en monitoring van de omgevingsvisie. Het kader ondersteunt daarnaast de bestuurlijke afweging van toekomstige ontwikkelingen, initiatieven en beleidskeuzes en vormt daarmee een verbindende schakel tussen de strategische ambities uit de omgevingsvisie en de verdere uitwerking daarvan in programma's, projecten en het omgevingsplan. In dit kader worden: • de beoogde maatschappelijke en ruimtelijke doelen beschreven • de gewenste ontwikkelingen van de fysieke leefomgeving inzichtelijk gemaakt • beoordelingscriteria geformuleerd waarmee toekomstige ontwikkelingen kunnen worden afgewogen • de aspecten aangegeven die zich lenen voor monitoring en evaluatie • voorstellen gedaan voor de wijze waarop monitoring en periodieke evaluatie van de omgevingsvisie in een later stadium kunnen worden vormgegeven. Het doelen- en beoordelingskader voldoet daarnaast aan de volgende uitgangspunten: • het maakt onderscheid tussen de huidige situatie, de beoogde ontwikkeling en het doelbereik; • het is toepasbaar op het niveau van herkenbare deelgebieden binnen de gemeente, waarbij de gebiedsindeling uit de omgevingsvisie als uitgangspunt dient;

	• wettelijke en beleidsmatige randvoorwaarden worden afzonderlijk en herkenbaar betrokken bij de afweging; • het ondersteunt bestuurlijke afwegingen zonder te functioneren als een star of bindend puntensysteem. Het doelen- en beoordelingskader wordt zodanig opgesteld dat het een basis vormt voor de verdere ontwikkeling van een monitoringssysteem. Het kader is eenvoudig uit te breiden met indicatoren, monitoringsafspraken en evaluatiemomenten bij de uitwerking van omgevingsprogramma's, zonder dat daarvoor een afzonderlijk monitoringssysteem hoeft te worden ontwikkeld.
12.	De omgevingsvisie is adaptief van opzet en beschrijft hoe de gemeente omgaat met maatschappelijke, economische en ruimtelijke ontwikkelingen waarvan de toekomstige richting, omvang of snelheid onzeker is. De visie maakt inzichtelijk welke ontwikkelingen bepalend zijn voor de gekozen strategische koers en welke keuzes ook onder verschillende toekomstscenario's standhouden. Daarnaast wordt aangegeven voor welke onderwerpen bewust ruimte wordt gelaten voor nadere uitwerking of heroverweging in een later stadium. Dit kan zijn bij bijvoorbeeld omgevingsprogramma's, het omgevingsplan of bij een volgende actualisatie van de omgevingsvisie. De adaptieve benadering doet geen afbreuk aan de noodzaak om in de omgevingsvisie duidelijke strategische keuzes te maken, maar maakt inzichtelijk welke keuzes robuust zijn en op welke onderdelen ruimte wordt gelaten voor toekomstige bijstelling.
13.	De omgevingsvisie maakt inzichtelijk hoe deze zich verhoudt tot bestaand gemeentelijke beleid. Daarbij wordt aangegeven welke beleidsdocumenten door de omgevingsvisie worden vervangen, geactualiseerd, geïntegreerd of ongewijzigd van kracht blijven. Voor de gemeente Het Hogeland is het ook van belang dat de omgevingsvisie verder gaat dan het bijeenbrengen van bestaand beleid. De visie moet ook een integrale analyse bieden van de maatschappelijke en ruimtelijke opgaven waarvoor de gemeente en haar inwoners staan. Vraagstukken rondom wonen, leefbaarheid, gezondheid, bereikbaarheid, voorzieningen, participatie, vergrijzing, bestaanszekerheid en sociale samenhang zijn nauw met elkaar verbonden en vragen om een gezamenlijke benadering vanuit zowel het ruimtelijk als het sociaal domein. De gemeente hecht daarom grote waarde aan een sterke verbinding tussen deze domeinen bij de totstandkoming van de omgevingsvisie. Ruimtelijke keuzes hebben invloed op het dagelijks leven, welzijn en de kansen van inwoners. Tegelijkertijd geven sociale ontwikkelingen richting aan ruimtelijke investeringen en keuzes. Een toekomstbestendige omgevingsvisie vraagt daarom om inzicht in de wisselwerking tussen beide domeinen en de manier waarop zij elkaar kunnen versterken. Van de opdrachtnemer wordt verwacht dat het beschikt over aantoonbare kennis van zowel het ruimtelijk als het sociaal domein, voor zover het de fysieke leefomgeving raakt, en in staat is deze perspectieven integraal te verbinden. Dit moet resulteren in een omgevingsvisie met een samenhangende analyse van de ruimtelijke én relevante sociale ontwikkelingen, opgaven en kansen binnen Het Hogeland, als basis voor toekomstgerichte keuzes die bijdragen aan de brede welvaart van onze inwoners.

14.	De gemeente hecht grote waarde aan de kwaliteit, bruikbaarheid en doorwerking van de omgevingsvisie. De visie moet richtinggevend zijn voor bestuur, organisatie en samenleving en dient daarom minimaal aan de onderstaande kwaliteitseisen te voldoen: Navolgbaarheid De visie maakt inzichtelijk hoe keuzes tot stand zijn gekomen. Afwegingen, uitgangspunten en beleidskeuzes zijn transparant beschreven en herleidbaar tot de onderliggende analyses, participatie, milieubeoordeling en bestuurlijke afwegingen. Consistentie De visie vormt een samenhangend geheel. Tekst, kaarten, visualisaties, beleidskeuzes en het doelen- en beoordelingskader sluiten logisch op elkaar aan en versterken elkaar. Visualisatie Kaarten, visualisaties en toekomstbeelden ondersteunen de strategische keuzes uit de omgevingsvisie en dragen bij aan de begrijpelijkheid, toepasbaarheid en aantrekkelijkheid van het eindproduct. Toegankelijkheid De visie is toegankelijk geschreven voor een breed publiek en bruikbaar voor bestuur, organisatie, inwoners en andere belanghebbenden. De visie bevat daarnaast een publieksvriendelijke samenvatting op B1-niveau en voldoet aan de geldende eisen voor digitale toegankelijkheid. Richtinggevend De omgevingsvisie bevat duidelijke en onderbouwde strategische keuzes en biedt een helder en bruikbaar kader voor bestuurlijke besluitvorming en de verdere uitwerking in omgevingsprogramma's, programma's in de context van programmatisch werken, projecten en het omgevingsplan. Robuustheid De omgevingsvisie bevat strategische keuzes die ook onder verschillende toekomstscenario's richtinggevend blijven. Waar onzekerheden bestaan, maakt de visie inzichtelijk welke keuzes robuust zijn en op welke onderdelen ruimte wordt gelaten voor toekomstige uitwerking of heroverweging. Raadpleegbaarheid De omgevingsvisie bevat in het Omgevingsloket een interactieve kaart die een zelfstandig en integraal onderdeel van de visie vormt. Gebruikers kunnen per locatie of gebied zien welke ambities, opgaven, kwaliteiten en ontwikkelrichtingen relevant zijn, afzonderlijke thema's raadplegen en rechtstreeks doorklikken naar de bijbehorende passages. Gemeentebrede, gebiedsgerichte en locatie specifieke uitspraken zijn herkenbaar van elkaar onderscheiden. Een algemene plancontour die uitsluitend verwijst naar één integraal tekstbestand voldoet niet aan deze eis.
15.	De opdrachtnemer levert een omgevingsvisie op die bestuurlijk kan worden vastgesteld, digitaal kan worden gepubliceerd en geschikt is voor verdere uitwerking binnen het stelsel van de Omgevingswet. Alle producten worden volledig, digitaal en in overdraagbare vorm aangeleverd, zodat de gemeente deze zelfstandig kan beheren, actualiseren en publiceren. De opdrachtnemer levert ten minste de volgende eindproducten op:

Omgevingsvisie

Een bestuurlijk vast te stellen omgevingsvisie, inclusief:

- de benodigde besluitteksten;
- toelichting;
- de bij de omgevingsvisie behorende kaarten, visualisaties en toekomstbeelden;
- een publieksvriendelijke samenvatting op B1-niveau..

Digitale oplevering

De omgevingsvisie wordt digitaal opgeleverd conform de op het moment van oplevering geldende STOP/TPOD-standaard voor de omgevingsvisie en geschikt voor publicatie via Rx.Base in het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO). De gemeente stelt hiervoor toegang beschikbaar tot Rx.Base. De opdrachtnemer draagt zorg voor een technisch correcte oplevering, inclusief de benodigde annotaties en validatie, zodat publicatie zonder aanvullende technische bewerking door de gemeente mogelijk is.

Data en bronbestanden

De opdrachtnemer levert daarnaast alle bronbestanden en gegevens die noodzakelijk zijn voor beheer, actualisatie en hergebruik van de omgevingsvisie, waaronder:

- alle benodigde annotaties en locaties;
- GIS-bestanden en overige ruimtelijke datasets die voor de visie zijn opgesteld of gebruikt;
- bewerkbare bronbestanden van kaarten, visualisaties, teksten en overige producten;
- een volledige overdracht van de verzamelde en ontwikkelde data aan de gemeente.

Naast de juridisch geldende digitale versie levert de opdrachtnemer een digitaal toegankelijke pdf-versie op voor bestuurlijke behandeling, archivering, participatie en publiekscommunicatie. De opdrachtnemer waarborgt dat de inhoud van deze weergave overeenkomt met de digitaal gepubliceerde omgevingsvisie. Kaarten en geografische objecten worden vanaf de ontwerpfase zodanig opgebouwd dat zij, binnen de mogelijkheden van de geldende STOP/TPOD-standaard en de gemeentelijke publicatiesoftware, zonder inhoudelijke reconstructie kunnen worden gebruikt voor de digitale publicatie en interactieve raadpleging.

Nr.	NRD
1.	De opdrachtnemer beschrijft de inhoudelijke, procedurele en methodische samenhang tussen de omgevingsvisie, het bijbehorende plan-MER en de latere uitwerking voor het buitengebied. Daarbij maakt de opdrachtnemer ten minste onderscheid tussen • strategische keuzes en alternatieven die in het plan-MER voor de omgevingsvisie moeten worden onderzocht; • gebiedsgerichte keuzes en alternatieven die in het omgevingsprogramma of de kadernota voor het buitengebied nader worden uitgewerkt; • keuzes die pas in het omgevingsplan, bij projectbesluiten of bij vergunningverlening aan de orde komen; en • onderwerpen die op meerdere besluitniveaus onderzoek vereisen, waarbij het detailniveau per fase toeneemt.
2.	De koepel-NRD bevat per milieu- en omgevingsthema: • de relevante opgaven en autonome ontwikkelingen; • de te onderzoeken effecten; • de beoordelingscriteria en indicatoren; • de te gebruiken referentiesituatie; • het schaal- en detailniveau van de beoordeling; • de beschikbare en nog te verzamelen gegevens; • de geografische en temporele afbakening; • de wijze waarop cumulatieve effecten worden beoordeeld; • de relevante leemten in kennis; en • de verdeling van het onderzoek over de omgevingsvisie en de vervolgfase voor het buitengebied. De opdrachtnemer motiveert waarom een onderzoek op een bepaald besluitniveau wordt uitgevoerd. Alleen de constatering dat de omgevingsvisie globaal of strategisch van aard is, is onvoldoende motivering om onderzoek door te schuiven.
3.	De opdrachtnemer werkt een samenhangende alternatievenstrategie uit. Deze maakt duidelijk: • welke strategische alternatieven in het plan-MER voor de omgevingsvisie worden onderzocht; • welke keuzes binnen die alternatieven relevant zijn voor het buitengebied; • welke bandbreedtes en ontwikkelrichtingen in de omgevingsvisie worden beoordeeld; • welke gebiedsgerichte of sectorale alternatieven in het omgevingsprogramma of de kadernota nader moeten worden onderzocht; • hoe de alternatieven uit beide fasen logisch op elkaar aansluiten; en • welke keuzes in de omgevingsvisie de speelruimte voor de vervolgfase begrenzen. De vervolgfase mag niet worden gebruikt om redelijke strategische alternatieven door te schuiven die voor de vaststelling van de omgevingsvisie al relevant en te onderzoeken zijn.

4.	De opdrachtnemer stelt een doorschuiflijst op. De doorschuiflijst maakt afzonderlijk herkenbaar of het vervolgonderzoek betrekking heeft op het omgevingsprogramma /de kadernota, het omgevingsplan, een gebiedsontwikkeling of een ander vervolgbesluit.
5.	De opdrachtnemer stelt een traceerbaarheidsmatrix op waarmee de volledige lijn van onderzoek naar besluitvorming en vervolguitwerking kan worden gereconstrueerd. De matrix moet ook inzichtelijk maken wanneer een aanbeveling uit het plan-MER niet wordt overgenomen, inclusief de motivering daarvan.
6.	De opdrachtnemer besteedt in de koepel-NRD specifiek aandacht aan de samenhangende opgaven in het buitengebied. Per onderwerp wordt aangegeven welke strategische uitspraken in de omgevingsvisie noodzakelijk zijn en welke uitwerking kan plaatsvinden in het omgevingsprogramma of de kadernota.
7.	De opdrachtnemer beoordeelt en motiveert: • welke verplichtingen voor milieueffectrapportage gelden voor de omgevingsvisie; • of voor het latere omgevingsprogramma of de kadernota een plan-MER of plan-MER-beoordeling nodig kan zijn; • of een passende beoordeling nodig is; • welke procedurele koppelingen of afzonderlijke procedurestappen nodig zijn; en • welke onderzoeken uit het plan-MER voor de omgevingsvisie in de vervolgfase bruikbaar zijn en onder welke voorwaarden actualisatie nodig is. De beoordeling wordt gedurende het traject geactualiseerd wanneer de inhoud, status of mate van kaderstelling van de voorgenomen vervolgbesluiten verandert.
8.	De koepel-NRD inclusief de hierboven genoemde onderdelen voldoen aan de volgende eisen: Navolgbaarheid Voor bestuur, gemeenteraad, adviseurs, Commissie mer en derden moet zonder aanvullende mondelinge toelichting te reconstrueren zijn wat wanneer en waarom wordt onderzocht. Besluitgerichtheid De onderzoekszet sluit aantoonbaar aan op de keuzes die in de omgevingsvisie en in de vervolgfase daadwerkelijk moeten worden gemaakt. Passend detailniveau Het onderzoek is voldoende concreet om onderscheid tussen alternatieven zichtbaar te maken, zonder vooruit te lopen op keuzes die pas op een later besluitniveau aan de orde zijn.

	Volledigheid Noodzakelijke informatie voor de vergelijking van strategische alternatieven en de vaststelling van de omgevingsvisie wordt niet doorgeschoven. Consistentie Begrippen, alternatieven, referentiesituaties, beoordelingscriteria, kaarten en indicatoren worden in alle producten op dezelfde wijze toegepast. Overdraagbaarheid Gegevens, modellen, kaarten en onderzoeksresultaten zijn zonder onnodige afhankelijkheid van de opdrachtnemer bruikbaar in de vervolgfase. Actualiseerbaarheid De doorschuiflijst en traceerbaarheidsmatrix zijn zo ingericht dat de gemeente deze na afronding van de opdracht zelfstandig kan bijhouden. Ruimtelijke herleidbaarheid De koepel-NRD geeft aandacht aan hoe onderzoeksresultaten, aandachtspunten en randvoorwaarden geografisch worden weergegeven en worden gekoppeld aan gebieden of locaties. Voorkomen van dubbel onderzoek De opdrachtnemer maakt duidelijk welke onderzoeksresultaten herbruikbaar zijn en welke bij een vervolgbesluit moeten worden verdiept of geactualiseerd.
9.	De opdrachtnemer levert een zelfstandig leesbare koepel-NRD met daarin: • doel, reikwijdte en detailniveau; • relevante beleidskaders en besluiten; • onderzoeks- en beoordelingsmethodiek; • referentiesituatie; • alternatievenstrategie; • fasering van de milieubeoordeling; • verdeling van onderzoeken over de omgevingsvisie en de vervolgfase; • specifieke onderzoeksagenda voor het buitengebied; • aanpak voor participatie en raadpleging; en • juridische en procedurele analyse.
10.	Een actuele doorschuiflijst als bijlage bij de koepel-NRD en het plan-MER. De lijst wordt tevens in een open en door de gemeente bewerkbaar bestandsformaat geleverd.
11.	Een traceerbaarheidsmatrix die gedurende het traject wordt gevuld en bij het definitieve plan-MER compleet wordt opgeleverd. Ook deze matrix wordt in een open en bewerkbaar bestandsformaat geleverd.

12.	De opdrachtnemer stelt een concept-adviesvraag op (onderdeel van de aanbiedingsbrief bij de NRD) waarin de Commissie mer expliciet wordt gevraagd te adviseren over de fasering, de volledigheid van de alternatieven en de scherpte van de doorschuiflijst.
-----	--

Nr.	Plan-MER
1.	Het plan-MER wordt opgesteld met een verbrede reikwijdte (omgevingseffectrapportage (OER)). Naast milieueffecten worden ook effecten op de kwaliteit van de fysieke leefomgeving, gezondheid en, waar relevant, brede welvaart in de beoordeling betrokken. Het plan-MER voldoet minimaal aan de wettelijke vereisten van de Omgevingswet en het Omgevingsbesluit en bevat ten minste: • Een foto van de leefomgeving bestaande uit een beschrijving van de huidige situatie, autonome ontwikkelingen en een beoordelingskader met thema's, criteria en indicatoren voor de beoordeling van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. • Een analyse van relevante trends, ontwikkelingen en opgaven. • Een uitwerking en beoordeling van 3-4 realistische en duidelijk onderscheidende alternatieven en ontwikkelrichtingen. • Een uitwerking van een voorkeursalternatief. • Een beoordeling van de effecten op onder meer milieu, gezondheid, natuur, landschap, klimaat, water, bodem en leefomgeving. • Het plan-MER maakt inzichtelijk waar opgaven en belangen elkaar versterken, met elkaar conflicteren of om een integrale afweging vragen. Daarbij maakt het plan-MER inzichtelijk welke consequenties de verschillende alternatieven en ontwikkelrichtingen hebben voor de kwaliteit van de fysieke leefomgeving en welke afwegingen dit vraagt bij het maken van strategische keuzes. • Bijzondere aandacht wordt gevraagd voor de rol van water en bodem als sturende principes voor toekomstige ontwikkelingen. • Bijzondere aandacht wordt gevraagd voor de wijze waarop de energietransitie en de daarvoor benodigde infrastructuur de toekomstige ontwikkeling van Het Hogeland beïnvloeden. • Bijzondere aandacht wordt gevraagd voor de ruimtelijke inpasbaarheid van woningbouw in relatie tot andere ruimtelijke opgaven. • Bijzondere aandacht wordt gevraagd voor de cumulatieve effecten van ontwikkelingen in de Eemshaven, Oostpolder en het omliggende gebied op landschap, leefomgeving, natuur en gezondheid. • Het plan-MER ondersteunt de gemeente bij het maken en onderbouwen van een bestuurlijk gedragen voorkeursrichting die wordt uitgewerkt in de omgevingsvisie. • Het plan-MER ondersteunt de adaptieve benadering door inzicht te geven in onzekerheden, bandbreedtes en gevoeligheden en door robuuste ontwikkelrichtingen onder verschillende toekomstscenario's inzichtelijk te maken.

	Bij het opstellen van het plan-MER maakt de opdrachtnemer gebruik van relevante bestaande onderzoeken, gegevens en analyses, waaronder de MER'en voor de Oostpolder en de Eemshaven, voor zover deze actueel en bruikbaar zijn. De opdrachtnemer maakt daarbij inzichtelijk op welke wijze deze informatie is benut en waar actualisatie of aanvullend onderzoek noodzakelijk is.
2.	Het plan-MER en de omgevingsvisie worden in samenhang en parallel ontwikkeld. Het plan-MER levert de milieu-informatie en integrale afwegingen die nodig zijn om te komen tot een omgevingsvisie met heldere, onderbouwde en richtinggevende strategische keuzes. Nieuwe inzichten uit het plan-MER worden gedurende het proces benut om bestuurlijke keuzes aan te scherpen en, waar nodig, alternatieven of beleidskeuzes bij te stellen. Het plan-MER dient zichtbaar bij te dragen aan de onderbouwing van bestuurlijke keuzes en voorkeursrichtingen in de omgevingsvisie. De opdrachtnemer borgt dat de resultaten van het plan-MER tijdig beschikbaar zijn voor bestuurlijke afwegingen en gedurende het proces doorwerken in de visievorming. Het plan-MER wordt daarnaast zodanig ingericht dat deze bruikbaar is voor de verdere uitwerking van het omgevingsprogramma/de kadernota voor het buitengebied. Daarbij wordt expliciet onderscheid gemaakt tussen de strategische afwegingen die in de omgevingsvisie zijn gemaakt en de onderwerpen die in een volgende fase op programmaniveau nader moeten worden onderzocht of uitgewerkt. Het opstellen van het omgevingsprogramma/de kadernota voor het buitengebied maakt geen onderdeel uit van deze opdracht. De relatie met dit vervolgtraject wordt uitsluitend beschreven om de eisen aan het plan-MER voor de omgevingsvisie, de gezamenlijke koepel-NRD en de gefaseerde milieubeoordeling toe te lichten.
3.	De gemeente kiest voor een gefaseerde milieubeoordeling van de omgevingsvisie (fase 1) en het omgevingsprogramma/de kadernota voor het buitengebied (fase 2), gebaseerd op artikel 16.37 van de Omgevingswet. Deze aanpak maakt het mogelijk onderzoeken, participatie en milieubeoordeling efficiënt te organiseren, dubbel werk te voorkomen en onderzoeksresultaten waar mogelijk te hergebruiken. De gefaseerde milieubeoordeling wordt vormgegeven via één gezamenlijke Notitie Reikwijdte en Detailniveau (koepel-NRD).
4.	De verdere uitwerking van het buitengebied vindt plaats in een omgevingsprogramma of een kadernota en wordt uiteindelijk juridisch vertaald in het omgevingsplan. Het omgevingsplan vormt daarmee de juridisch bindende uitwerking van de strategische

	koers die in de omgevingsvisie wordt vastgesteld. De gefaseerde milieubeoordeling sluit aan op deze stapsgewijze uitwerking van strategie naar juridisch instrument. Deze werkwijze betekent concreet dat de voorbereiding van het omgevingsprogramma/de kadernota en de daarbij behorende onderzoeken gedeeltelijk parallel kan lopen aan de afronding van de omgevingsvisie. Onderzoeken en voorbereidende werkzaamheden starten waar dat mogelijk is, maar de inhoudelijke uitwerking van ontwikkelruimte, werkingsgebieden en planregels vindt pas plaats wanneer de strategische koers voor het buitengebied voldoende duidelijk en bestuurlijk gedragen is. Het plan-MER voor de omgevingsvisie levert hiervoor de strategische basis; in een later vervolgtraject wordt deze, afhankelijk van de gekozen aanpak, benut en waar nodig geactualiseerd of verdiept.
5.	De gemeente legt op voorhand niet vast in welke vorm de verdere uitwerking van het buitengebied plaatsvindt. Afhankelijk van de aard en omvang van de resterende beleidskeuzes kan worden gekozen voor een omgevingsprogramma of een door de gemeenteraad vast te stellen kadernota. De keuze hiervoor wordt naar huidige verwachting gemaakt voorafgaand aan het ter inzage leggen van de ontwerp-omgevingsvisie.
6.	De opdrachtnemer hoeft geen afzonderlijke MER-basis op te stellen. Wel wordt verwacht dat het plan-MER zodanig wordt ingericht dat de daarin opgenomen analyses, beoordelingskaders, uitgangspunten en gegevens waar mogelijk herbruikbaar zijn voor een eventuele toekomstige MER-basis. De opdrachtnemer wordt gevraagd hier bij de opzet en structuur van het plan-MER expliciet rekening mee te houden.
7.	Naast de inhoudelijke eisen stelt de gemeente eisen aan de kwaliteit en bruikbaarheid van het plan-MER. Het plan-MER dient minimaal aan de volgende kwaliteitseisen te voldoen: Navolgbaarheid Het plan-MER maakt inzichtelijk hoe alternatieven zijn onderzocht, welke effecten zijn beoordeeld en hoe deze informatie heeft bijgedragen aan de bestuurlijke afweging en de uiteindelijke strategische keuzes in de omgevingsvisie. Toegankelijkheid Het plan-MER wordt opgesteld in een heldere en begrijpelijke vorm voor bestuurder, stakeholders en andere geïnteresseerden. De rapportage bevat visualisaties en een toegankelijke samenvatting op B1-niveau voor niet-specialisten. Bruikbaarheid

	Het plan-MER levert concrete en toepasbare informatie op die direct bruikbaar is voor besluitvorming, monitoring en de verdere uitwerking van omgevingsbeleid. Strategische bruikbaarheid Het plan-MER ondersteunt actief de ontwikkeling, onderbouwing en aanscherping van bestuurlijke keuzes in de omgevingsvisie. Het plan-MER maakt inzichtelijk welke consequenties verschillende ontwikkelrichtingen hebben voor de fysieke leefomgeving en welke afwegingen dat vraagt. Daarbij worden kansen, risico's, onzekerheden en handelingsperspectieven inzichtelijk gemaakt. Samenhang Het plan-MER brengt de samenhang tussen maatschappelijke, ruimtelijke en milieukundige opgaven inzichtelijk en laat zien waar deze elkaar versterken, conflicteren of een integrale afweging vragen. Het plan-MER vormt daarnaast een logisch geheel met de omgevingsvisie en zorgt voor een navolgbare verbinding tussen analyse, effectbeoordeling en bestuurlijke keuze.
8.	De opdrachtnemer levert ten minste de volgende producten op: • Een plan-MER voor de omgevingsvisie inclusief foto van de leefomgeving. • Een voorstel voor monitoringsindicatoren dat aansluit op het doelen- en beoordelingskader van de omgevingsvisie en als basis kan dienen voor de verdere uitwerking van monitoring en evaluatie. • Alle onderliggende gegevens, analyses, kaarten, datasets, GIS-bestanden en bewerkbare bronbestanden worden digitaal en in overdraagbare vorm aangeleverd. Deze worden zodanig gestructureerd en gedocumenteerd dat de gemeente ze na afronding van de opdracht zelfstandig kan beheren, raadplegen en hergebruiken voor monitoring, evaluatie, actualisaties van de omgevingsvisie en vervolgbeleid.
9.	Het plan-MER voor het omgevingsprogramma/de kadernota voor het buitengebied maakt geen onderdeel uit van deze opdracht. De onderstaande producten worden uitsluitend opgesteld om de gefaseerde milieubeoordeling mogelijk te maken en de doorwerking naar een later vervolgtraject te ondersteunen. De opdrachtnemer levert in dit kader ten minste de volgende producten: • Doorschuiflijst: per thema (in ieder geval stikstof/natuur, spuitzonering, water en bodem, landschap/erfgoed, verkeer/leefbaarheid en energie) wordt vastgelegd (a) wat in Fase 1 op hoofdlijnen wordt onderzocht, (b) wat in Fase 2 wordt verdiept, (c) waarom die nadere uitwerking pas in fase 2 kan of nodig is, en (d) welk concreet product dit oplevert. • Traceerbaarheidsmatrix: per bestuurlijke keuze wordt vastgelegd op welk besluitniveau (visie/programma/plan) deze wordt gemaakt, welke alternatieven zijn beschouwd, waar de onderbouwing in het plan-MER is te

	vinden, en hoe de keuze doorwerkt in het vervolgtraject. Deze matrix wordt bij Fase 1 opgeleverd en dient bij Fase 2 te worden geactualiseerd. • Adviesvraag Commissie mer: de opdrachtnemer stelt een concept-adviesvraag op waarin de Commissie mer expliciet wordt gevraagd te adviseren over de plan-MER. Het plan-MER en de hierboven genoemde producten worden zodanig opgesteld dat zij in een later vervolgtraject zoveel mogelijk rechtstreeks kunnen worden benut voor de verdere milieubeoordeling van het omgevingsprogramma/de kadernota voor het buitengebied. Het uitgangspunt is daarbij dat onderzoeken en analyses zoveel mogelijk herbruikbaar zijn en onnodig dubbel onderzoek wordt voorkomen.
--	--

Nr.	Participatie
1.	De participatie voldoet minimaal aan de volgende uitgangspunten: Vroegtijdig Participatie start in een vroeg stadium van het proces, zodat belanghebbenden daadwerkelijk invloed kunnen uitoefenen op de ontwikkeling van de omgevingsvisie en het plan-MER. Doorlopend Participatie vindt plaats gedurende de verschillende fasen van het project en sluit aan op de voortgang van de visievorming en milieubeoordeling. Integraal Participatie heeft betrekking op de relevante opgaven en thema's die onderdeel uitmaken van de omgevingsvisie en het plan-MER. Inclusief De opdrachtnemer beschrijft hoe verschillende doelgroepen worden bereikt, waaronder groepen die doorgaans minder snel deelnemen aan participatietrajecten. Representatief De opdrachtnemer beschrijft hoe wordt omgegaan met representativiteit en hoe wordt voorkomen dat uitsluitend reeds betrokken of mondige groepen deelnemen. Transparant De opdrachtnemer zorgt gedurende het participatieproces voor een zorgvuldige en begrijpelijke terugkoppeling naar deelnemers. Daarbij wordt inzichtelijk gemaakt welke

	input is opgehaald, hoe deze is gewogen en op welke wijze deze wel of niet is verwerkt in de omgevingsvisie, het plan-MER en de daaruit voortvloeiende bestuurlijke afwegingen. Navolgbaar De opdrachtnemer maakt inzichtelijk op welke wijze participatie-uitkomsten zijn betrokken bij de verdere uitwerking van de omgevingsvisie en plan-MER. Doelgroepen De opdrachtnemer betreft ten minste: • Inwoners • Ondernemers • Maatschappelijke organisaties • Ketenpartners • Relevante overheden • Belangenorganisaties • Relevante stakeholders rond landbouw, natuur, energie, wonen, mobiliteit en economische ontwikkeling zoals de ontwikkeling van de Eemshaven, Oostpolder en andere economische kerngebieden. De gemeente hecht bijzondere waarde aan de betrokkenheid van jongeren, jongvolwassenen en inwoners in de leeftijd van circa 25 tot 40 jaar. Inschrijver beschrijft op welke wijze deze groepen actief worden bereikt en betrokken en welke participatiemethoden daarbij worden ingezet. Op het moment van deze aanbesteding werkt de gemeente aan de inrichting van een jongerenraad. Van de opdrachtnemer wordt verwacht dat hij in zijn participatieaanpak beschrijft op welke wijze deze jongerenraad, zodra deze beschikbaar is, kan worden benut als netwerk voor het bereiken en betrekken van jongeren bij de ontwikkeling van de omgevingsvisie en het plan-MER. De opdrachtnemer beschrijft daarnaast welke aanvullende stakeholders relevant zijn voor de opgave van Het Hogeland en op welke wijze deze worden betrokken.
2.	Naast de inhoudelijke eisen stelt de gemeente eisen aan de kwaliteit en bruikbaarheid van de participatie: Bereik De participatieaanpak is gericht op het bereiken van een brede en diverse groep belanghebbenden.

	Passend De gekozen participatiemethoden sluiten aan bij de verschillende doelgroepen en aard van de opgave. Creativiteit De aanpak maakt gebruik van passende en vernieuwende werkvormen om verschillende doelgroepen te bereiken. Bruikbaarheid De participatie levert concrete inzichten op die kunnen worden gebruikt bij de ontwikkeling van de omgevingsvisie. Transparantie Er wordt inzichtelijk gemaakt hoe de opgehaalde input wordt verwerkt in het proces en de uiteindelijke omgevingsvisie en het plan-MER. De opdrachtnemer zorgt voor een begrijpelijke en tijdige terugkoppeling aan deelnemers gedurende het proces en na afloop van participatieactiviteiten. Representativiteit De opdrachtnemer streeft aantoonbaar naar een representatieve deelname van relevante doelgroepen. Indien volledige representativiteit niet wordt bereikt, maakt de opdrachtnemer inzichtelijk welke doelgroepen onvoldoende zijn bereikt, welke inspanningen zijn verricht en welke gevolgen dit heeft voor de interpretatie van de resultaten. Participatieplan bij inschrijving De inschrijver levert bij inschrijving een voorstel voor de participatieaanpak aan. Dit voorstel hoeft nog niet volledig uitgewerkt te zijn, maar geeft ten minste inzicht in de voorgestelde strategie, werkvormen, communicatieve aanpak en fasering van het participatieproces. De participatieaanpak wordt zodanig ingericht dat deze bijdraagt aan zowel de ontwikkeling van het plan-MER als de omgevingsvisie. De inschrijver maakt inzichtelijk hoe participatie, visievorming en milieubeoordeling gedurende het proces met elkaar samenhangen en elkaar versterken. Inschrijver beschrijft in ieder geval: • hoe de participatieaanpak aansluit bij de kenmerken van Het Hogeland als uitgestrekte gemeente met 52 dorpen;
--	---

	• hoe een passende balans wordt gevonden tussen gemeentebrede participatie en gebiedsgerichte gesprekken; • hoe verschillende doelgroepen worden bereikt, waaronder jongeren, jongvolwassenen, inwoners in de leeftijdsgroep van circa 25 tot 40 jaar en andere minder gehoorde groepen; • welke participatiemethoden worden ingezet voor verschillende doelgroepen en projectfasen; • hoe participatie wordt benut voor het ophalen van kennis, aandachtspunten, kansen, risico's en alternatieven voor zowel de omgevingsvisie als het plan-MER; • hoe representativiteit wordt bevorderd en hoe wordt omgegaan met moeilijk bereikbare doelgroepen. • op welke wijze gedurende het proces terugkoppeling plaatsvindt aan deelnemers en hoe inzichtelijk wordt gemaakt wat met de opgehaalde input is gedaan; • hoe de kwaliteit van de participatie en de betrouwbaarheid van de opgehaald informatie worden geborgd; • hoe complexe onderwerpen zoals de omgevingsvisie, het plan-MER, alternatieven en bestuurlijke afwegingen, begrijpelijk worden gemaakt voor inwoners en andere belanghebbenden; • welke communicatiestrategie wordt ingezet om inwoners en andere belanghebbenden te informeren, te betrekken en verwachtingen over het proces te managen. • hoe wordt omgegaan met (het voorkomen van) participatiemoeheid. Op het moment van deze aanbesteding werkt de gemeente aan een nieuwe participatieverordening. De gemeente verwacht van de opdrachtnemer dat de participatieaanpak voldoende flexibel is om aan te sluiten bij de uitgangspunten van deze verordening, die vlak voor of tijdens de opdracht wordt vastgesteld.
3.	De opdrachtnemer levert ten minste de volgende producten op: • Een participatieplan; • Verslagen van participatieactiviteiten; • Communicatiematerialen die in het kader van participatie worden ontwikkeld; • Een participatieverslag; • Inspraaknota, inclusief een samenvatting van de ingediende zienswijzen en een voorstel voor beantwoording daarvan. De inspraaknota wordt opgesteld in coproductie met de gemeentelijke projectgroep, waarbij we uitgaan van 20 zienswijzen waarvoor we per zienswijze gemiddeld 4 uur rekenen voor het beantwoorden. Participatieverslag Het participatieverslag bevat minimaal: • Een overzicht van de uitgevoerde participatieactiviteiten; • Een beschrijving van de betrokken doelgroepen; • Een samenvatting van de opgehaald input; • Een beschrijving van de wijze waarop de participatie-uitkomsten zijn betrokken bij de ontwikkeling van de omgevingsvisie en het plan-MER; • Een beschrijving van de wijze waarop de participatie heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van alternatieven, afwegingen en bestuurlijke keuzes;

	• Een motivering wanneer opgehaalde input niet of slechts gedeeltelijk is verwerkt. Inspraaknota De opdrachtnemer ondersteunt de gemeente bij het opstellen van een inspraaknota. De inspraaknota bevat ten minste: • een overzicht van de ingediende zienswijzen; • een samenvatting van de inhoud van de zienswijzen; • een voorstel voor beantwoording van de zienswijzen; • een voorstel voor eventuele aanpassingen van de omgevingsvisie en/of plan-MER naar aanleiding van de zienswijzen.
--	---

Nr.	Procesvereisten
1.	De gemeente hecht grote waarde aan een integrale aanpak waarbij de omgevingsvisie, het plan-MER en het participatieproces niet als afzonderlijke producten worden ontwikkeld, maar als samenhangende onderdelen van één proces. De opdrachtnemer zorgt ervoor dat inzichten uit analyses, participatie en milieubeoordeling gedurende het gehele traject op elkaar aansluiten en elkaar versterken. De verschillende onderdelen van de opdracht dragen gezamenlijk bij aan het maken van onderbouwde bestuurlijke keuzes voor de fysieke leefomgeving van Het Hogeland. De opdrachtnemer maakt bij aanvang van de opdracht inzichtelijk hoe de verschillende onderdelen van het proces, waaronder visievorming, milieubeoordeling, participatie, onderzoeken en bestuurlijke besluitvorming, in tijd en inhoud met elkaar samenhangen. Daarbij wordt inzichtelijk gemaakt welke producten en informatie op welk moment nodig zijn en hoe resultaten gedurende het proces doorwerken in de visievorming en bestuurlijke besluitvorming.
2.	Het plan-MER wordt parallel aan de ontwikkeling van de omgevingsvisie uitgevoerd. Het plan-MER is geen afzonderlijk spoor naast de visievorming, maar ondersteunt actief het proces van beleidsvorming en besluitvorming. De opdrachtnemer borgt dat: • alternatieven en ontwikkelrichtingen die worden onderzocht in het plan-MER aansluiten bij de vraagstukken die centraal staan in de omgevingsvisie; • resultaten van het plan-MER tijdig beschikbaar zijn voor bestuurlijke afwegingen; • inzichten uit het plan-MER benut worden om alternatieven, ontwikkelrichtingen en beleidskeuzes gedurende het proces aan te scherpen; • effecten en afwegingen uit het plan-MER zichtbaar doorwerken in de keuzes en voorkeursrichtingen van de omgevingsvisie; • inzichtelijk wordt gemaakt hoe de resultaten van het plan-MER hebben bijgedragen aan de uiteindelijke beleidskeuzes.

3.	Participatie vormt een integraal onderdeel van het proces van visievorming en milieubeoordeling. De participatie wordt zodanig ingericht dat de opgehaalde kennis, belangen, ideeën en aandachtspunten daadwerkelijk kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van zowel de omgevingsvisie als het plan-MER. De opdrachtnemer borgt dat: • participatie plaatsvindt op momenten waarop de opgehaalde input daadwerkelijk van invloed kan zijn op de ontwikkeling van alternatieven, ontwikkelrichtingen en beleidskeuzes; • participatieresultaten actief worden betrokken bij de uitwerking van de omgevingsvisie en het plan-MER; • lokale en gebiedsgerichte kennis wordt benut bij het identificeren en beoordelen van relevante thema's, aandachtspunten, alternatieven en effecten; • gedurende het proces inzichtelijk wordt gemaakt hoe de opgehaalde input wordt verwerkt; • bestuurders, stakeholders en inwoners kunnen volgen hoe participatie heeft bijgedragen aan de uiteindelijke keuzes en afwegingen.
4.	De opdrachtnemer werkt gedurende de looptijd van de opdracht nauw samen met de gemeentelijke projectorganisatie. De opdrachtnemer zorgt voor actieve afstemming met de ambtelijke projectgroep, de bestuurlijke opdrachtgever en andere betrokken medewerkers binnen de gemeente. Daarbij wordt tijdig inzicht gegeven in voortgang, risico's, bestuurlijke keuzemomenten en benodigde besluitvorming. De opdrachtnemer ondersteunt de gemeente bij de voorbereiding van bestuurlijke bijeenkomsten, participatiemomenten en procedurele stappen die voortvloeien uit de Omgevingswet en de milieueffectrapportageprocedure.
5.	De opdrachtnemer ondersteunt de gemeente bij de uitvoering van de plan-MER-procedure, waaronder de voorbereiding van de advisering door en afstemming met de Commissie mer en andere wettelijke adviseurs. Indien het advies van de Commissie mer of andere wettelijke adviseurs aanleiding geeft tot aanvulling of aanpassing van het plan-MER, verwerkt de opdrachtnemer deze binnen de opdracht.
6.	De gemeente ontwikkelt na vaststelling van de omgevingsvisie een monitoringssysteem waarmee de uitvoering van de visie en de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving periodiek kunnen worden gevolgd. Van de opdrachtnemer wordt niet verwacht dat een volledig monitoringssysteem wordt ontwikkeld. Wel wordt verwacht dat de omgevingsvisie en het plan-MER hiervoor een solide basis vormen. De opdrachtnemer borgt daarbij dat: • doelen, ambities en beleidskeuzes helder en evalueerbaar zijn geformuleerd; • beoordelingscriteria logisch aansluiten bij de strategische keuzes in de visie; • de foto van de leefomgeving kan functioneren als nulmeting; • waar mogelijk wordt aangesloten bij bestaande landelijke, provinciale en gemeentelijke databronnen; • de voorgestelde opzet eenvoudig kan worden uitgebreid met indicatoren bij de uitwerking van omgevingsprogramma's.

	De gemeente is zelf verantwoordelijk voor de ontwikkeling en het beheer van het uiteindelijke monitoringssysteem. Van de opdrachtnemer wordt wel verwacht dat hij een handreiking of advies oplevert voor de verdere inrichting van monitoring, waarin wordt beschreven op welke wijze het doelen- en beoordelingskader kan worden vertaald naar indicatoren, informatiebronnen en evaluatiemomenten.
7.	Gezien de looptijd van het project en de dynamiek van maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkelingen verwacht de gemeente een proces dat voldoende flexibel is om in te kunnen spelen op nieuwe inzichten, gewijzigde omstandigheden en bestuurlijke wensen zonder de samenhang tussen de verschillende onderdelen van de opdracht uit het oog te verliezen. De gemeente en de opdrachtnemer plannen gedurende de opdracht 2x per jaar evaluatie- en voortgangsmomenten waarin in ieder geval de voortgang, planning, risico's, benodigde bijsturing en eventuele consequenties voor inzet en budget worden besproken en vastgelegd.
8.	De opdrachtnemer werkt conform een vaste overlegstructuur. De exact frequentie van de overleggen wordt in onderling overleg definitief vastgesteld. Naast de expliciet als fysiek aangemerkte overleggen, stemmen we in goed overleg af welke bijeenkomsten digitaal dan wel fysiek plaatsvinden. De basis voor de overlegstructuur bestaat uit: • Een fysieke startbijeenkomst om gezamenlijke doelen, verwachtingen en werkwijze scherp te stellen. • Een wekelijks kort telefonisch/digitaal contactmoment met de gemeentelijke projectleider voor een snelle statusupdate en de dagelijkse afstemming. • Een periodiek overleg met de voltallige projectgroep om de inhoudelijke voortgang te bewaken en af te stemmen. • Fysieke bijeenkomsten met de voltallige projectgroep voor het bespreken van eindconcepten van de verschillende deelproducten.
9.	De opdrachtnemer verzorgt de verslaglegging van projectgroepoverleggen.
10.	De gemeente Het Hogeland blijft eigenaar van de inhoudelijke en bestuurlijke keuzes in de omgevingsvisie. De opdrachtnemer ondersteunt de gemeente met inhoudelijke expertise, procesbegeleiding en milieueffectrapportage en adviseert over de wijze waarop onderzoeksresultaten, participatie-uitkomsten en milieueffecten kunnen worden betrokken bij de visievorming en bestuurlijke afweging. De opdrachtnemer werkt gedurende het proces nauw samen met de gemeentelijke projectorganisatie en de betrokken beleidsdisciplines. Van de opdrachtnemer wordt verwacht dat deze actief bijdraagt aan integrale afwegingen, inconsistenties signaleert en bestuurlijke keuzes en aandachtspunten tijdig agendeert.

Nr.	Facturatie
1.	Opdrachtnemer dient digitaal te factureren naar facturen@hethogeland.nl. Elke factuur dient deugdelijk gespecificeerd te zijn en minimaal de volgende zaken bevatten: a. boekingsnummer; b. kenmerk van de Overeenkomst (verplichtingensnummer), wordt na ondertekening contract medegedeeld; c. naam afdeling; d. kenmerk en datum van de factuur; e. omschrijving van de verrichte dienst; f. overeengekomen prijzen, gespecificeerd in brutoprijzen; g. btw-tarief, btw-nummer en bedrag; h. totaalbedrag factuur; Uw facturen dienen verder te voldoen aan de in Nederland wettelijk gestelde eisen voor een verkoopfactuur.
2.	Facturatie vindt per kwartaal achteraf plaats. Hier kan alleen in overleg van af worden geweken.